

Ю. ТУНИЦЯ, Е. СЕМЕНЮК, Т. ТУНИЦЯ

ДІАЛЕКТИКА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ІМПЕРАТИВУ

Поглиблення процесу глобалізації змушує дослідників дедалі уважніше вивчати його суперечності, механізми та важелі. Адже в основі діалектичної складності сучасного глобального розвитку лежать найгостріші суперечності доби, що охоплюють усі важливі сфери життя світової спільноти. Помітне місце серед них посідають конфлікти економіко-екологічного характеру, зумовлені незбалансованим (неоптимальним) природокористуванням. Конкретними кроками суспільства для їх розв'язання мають бути екологізація економіки та підготовка й схвалення Екологічної Конституції Землі.

△ овгоочікуваний рубіж тисячоліть виявився в історії людства часом непростих випробувань і загострення глобальних проблем. До суто соціальних конфліктів додається те, що природа дедалі частіше реагує на невміння (або ж небажання) людини *homo oeconomicus* належним чином ставитися до неї та її одвічних законів. Протягом останніх років цілком відчутною загрозою подальшому розвитку суспільства стали глобальні зміни клімату, і світова спільнота почала усвідомлювати їхні негативні наслідки. Чергові удари цієї хвилі — нещадна спека в Європі влітку 2007 р. (з численними жертвами та гігантськими лісовими пожежами), осінні катаклізми погоди з еко-

логічною катастрофою в акваторії Чорного та Азовського морів. З іншого боку, на планеті постійно палають вогнища воєн, гримлять підготовлені терористами вибухи, щодня ллється кров...

На цьому тлі дедалі глибше розгортається масштабний та складний процес глобалізації. Нині дослідники соціокультурного розвитку світової цивілізації вже добре розуміють його багатогранність і той факт, що різні аспекти й часові зрізи глобалізації взаємозалежні. Життя переко-нує і в тому, що глобалістика (як сукупність глобальних проблем, а також вчення про них, особливий напрям наукових досліджень) та глобалізація аж ніяк

© ТУНИЦЯ Юрій Юрійович. Академік НАН України. Ректор Національного лісотехнічного університету України (Львів).

СЕМЕНЮК Едуард Павлович. Доктор філософських наук. Завідувач кафедри філософії цього ж університету.

ТУНИЦЯ Тарас Юрійович. Доктор економічних наук. Старший науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України (Київ). 2008.

не випадково є близькими, спорідненими, спільнокореневими словами: відповідні об'єктивні феномени реальності теж тісно пов'язані між собою. В основі цього, зрештою, лежить та обставина, що все різноманіття глобальних проблем сучасності так чи інакше детерміноване могутнім процесом глобалізації, а вона відповідно спирається на усвідомлення суспільством цих проблем та їх розв'язання.

1. ОСНОВНІ СУПЕРЕЧНОСТІ НИНІШНЬОЇ ЕПОХИ

Однією з найгостріших глобальних проблем на рубежі тисячоліть стало невинне поглиблення економічного та соціокультурного відставання слаборозвинених країн (тих, кого традиційно називають «третім світом»). Здебільшого вони є колишніми колоніями чи напівколоніями великих держав. Здавалося б, звільнення від колоніальної залежності (а воно відбулося для більшості таких країн ще в середині ХХ ст. або дещо пізніше) відкрило перед народами цих країн перспективи нормального розвитку та заможного життя. Втім, пройшло вже багато років, а їхнє відставання не лише зберігається та консервується, а й швидко збільшується з часом, причому масштаби такого збільшення вражають. Наведемо відповідні цифри, оскільки вони пов'язані саме з добою глобалізації та її механізмами.

За даними Програми розвитку ООН, «частка 20 відсотків найбіднішого населення світу в глобальному доході скоротилася з 2,3 відсотка в 1960 р. до 1,1 відсотка в 1994 році. Відношення доходу 20 відсотків найбагатшого населення Землі, так званого «золотого мільярда», до доходу 20 відсотків найбіднішого населення планети становило 30:1 в 1960 р., 60:1 в 1990 р. і 90:1 в 1999 р. Таких темпів перерозподілу глобального валового продукту ніколи не було раніше в історії світової цивілізації» [1]. З кінця 90-х рр. дослідники відзначають, що глобаліза-

ція утверджує на планеті «суспільство 20:80». Ця назва акцентує різючу диспропорцію в розподілі матеріальних цінностей на планеті: багаті країни з 20 відсотками населення світу мають 80 відсотків світового валового внутрішнього продукту (ВВП), і навпаки, бідні країни з населенням 80 % від світового володіють лише 20 відсотками світового ВВП.

Отже, найсерйозніша суперечність у галузі глобальної економіки існує між найбільш розвинутими країнами світу та найбіднішими — аутсайдерами світового розвитку. А вона, певна річ, спричинює хронічне соціокультурне відставання народів «третього світу». В одній із доповідей колишнього Генерального секретаря ООН Кофі Аннана (2000 р.) йшлося про те, що «майже половина населення світу змушена жити менш ніж на 2 дол. на добу, приблизно 1,2 млрд осіб існує менш ніж на 1 дол. на день...» [2]. Зрозуміло, що такий жебрацький рівень доходів неминує означає дуже низьку якість життя людей, і це охоплює всі її компоненти, не лише суто матеріальні, але й культурно-духовні. Глибоке відставання в освіті, науці, використанні інформації тощо неперервно посилює та загострює цю кардинальну суперечність нашої доби.

Хронічна обмеженість економічних, технологічних, соціокультурних можливостей країн «третього світу» безпосередньо позначається на характері природокористування в цих регіонах і проявляється в екологічній сфері загалом. Всесвітній форум у Йоганнесбурзі (2002 р.) засвідчив серйозну розбіжність у позиціях високорозвинених та слаборозвинених країн щодо ставлення до екологічних проблем сучасності. Лідери світового економічного розвитку хотіли б бачити значно активнішу участь «третього світу» в оптимізації природокористування та екологізації економіки, зокрема, розширення природоохорон-

них заходів. Найбідніші ж країни, зі свого боку, вважають, що багатий Захід мав би витратити кошти не на розв'язання екологічних проблем, а на суттєво потужнішу (ніж досі) допомогу аутсайдерам соціально-економічного та культурного прогресу. Справедливість такої позиції вони пов'язують з моральним обов'язком колишніх колонізаторів повернути історичний борг народам своїх колоній, які й досі не можуть подолати наслідки тривалого періоду поневолення. Як бачимо, головна економічна та соціокультурна суперечність доби має дещо несподіване продовження й у сфері соціальної екології.

Звичайно, різнобічна допомога найбіднішим країнам планети є моральним обов'язком лідерів світової економіки. Проте це аж ніяк не означає, що будь-яка країна — заможна чи бідна — може не зважати на екологічні проблеми, відкласти їх розв'язання на невизначене майбутнє. Екологічний імператив сучасності не допускає жодного зволікання у сфері реалізації відповідних конкретних заходів. Отже, справді є певна суперечність у тому, на що саме виділяти кошти вже сьогодні — на збільшення допомоги слаборозвиненим країнам (а всередині їх — на нагальні соціальні програми) чи на розв'язання актуальних, по суті навіть невідкладних, екологічних проблем.

Утім, суперечність, безсумнівно, проявляється і всередині суто економічних питань, проблем, чинників. Для прикладу візьмімо вже наведену й дуже серйозну проблему зубожіння країн «третього світу» в процесі глобалізації (його динаміку було проілюстровано досить показовими цифрами економічної статистики). Так, для світу в цілому ця тенденція цілком очевидна. Але, виявляється, є й цікаві винятки, які цій тенденції так само наочно суперечать. «...Світовий досвід демонструє, що для деяких країн, навіть якщо не бра-

ти до уваги високорозвинені, глобалізація — справді шлях до процвітання. Сінгапур, Тайвань, Південна Корея, Чилі та кілька інших країн за останні 25 років стали значно багатшими, змогли розв'язати багато своїх проблем завдяки входженню у світову економіку» [3]. Але чому названі країни спромоглися, а інші — ні? Очевидно, були певні об'єктивні умови та фактори (а можливо, і якісь суб'єктивні чинники), що дозволили отримати настільки позитивні результати. Оце й має бути об'єктом найретельнішого дослідження.

Наприклад, нещодавно проведене економетричне дослідження міждержавної конвергенції у сфері споживання енергетичних природних ресурсів (енергоємності ВВП та доходу на душу населення) показало реальне зародження конвергенції між країнами пострадянського простору та Європейського Союзу, виявило тенденцію прискорення конвергенції як позитивного чинника інтеграції [4]. У зазначеному дослідженні зіставлено показники 15-и країн Європейського Союзу з 15-ма країнами євразійського простору (Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Казахстан, Литва, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Туреччина, Туркменистан, Україна, Угорщина, Узбекистан та Чехія). У всіх досліджуваних країнах Євразії, крім Туркменистану, спостерігаємо конвергенцію за доходом на душу населення та енергоємністю ВВП з 15-ма країнами Європейського Союзу. Доведено, що зменшення різниці в рівні ВВП на душу населення між двома групами досліджуваних країн на 1% зумовлює зменшення енергоємності в середньому на 0,16%. За останні роки швидкість конвергенції між цими групами країн сягає 0,93% на рік, що сприяє економічній інтеграції та створює сприятливі передумови для формування та реалізації міжнародної економічної політики збалансованого природокористування.

Установлено, що головною проблемою енергозалежності України є не дефіцит енергоресурсів, а висока енергоємність виробництва. Отже, виявленим у різних процесах суперечностям слід приділяти якнайбільше уваги, щоб адекватно зрозуміти суть явищ.

Різні сфери соціокультурного розвитку людства істотно відрізняються одна від одної водночас у багатьох аспектах. Це стосується, безсумнівно, і характеру прояву суперечностей. Звертаючись, зокрема, до екологічної площини розвитку світової спільноти, варто відзначити, що, на перший погляд, розв'язання національних екологічних проблем (на власній території) — це внутрішня справа тієї чи іншої країни. Але це ілюзія, переконливо розвіяна реальністю протягом останнього століття. Воно показало, наскільки маленькою насправді є наша планета, наскільки взаємопов'язаними є різні її регіони. Оскільки природне довкілля не визнає державних кордонів, екологічні прорахунки та недопрацювання в певному місці (здавалося б, лише локального характеру) насправді завдають шкоди сусіднім державам і негативно впливають на глобальну економіку. Це і є основою суперечностей між розвиненими та бідними, слаборозвиненими країнами щодо їхнього ставлення до розв'язання екологічних проблем.

Разом із тим необхідно зазначити, що сучасне світове господарство і природу Землі (яка є джерелом його функціонування і розвитку) необхідно розглядати як єдину глобальну еколого-економічну систему (ГЕЕС). Метою економічної політики урядів і стратегічними цілями всіх міжнародних організацій під впливом ГЕЕС повинно бути досягнення збалансованого природокористування, яке вимагатиме радикальних змін у стосунках суспільства з природою. У міжнародних економічних відносинах обов'язково потрібно враховувати об'єктивні вимоги еколого-економічного

критерію щодо комплексного використання, охорони і відтворення збалансованої ГЕЕС з метою довготривалого розвитку національного і світового господарства [5].

У світовому масштабі фундаментальну суперечність еколого-економічного характеру становить необхідність витратити дедалі більші кошти на екологізацію економіки, передусім оптимізацію природокористування. З плином часу ситуація, певна річ, постійно ускладнюється внаслідок дії закону зростання екологічних витрат суспільства. Згідно з цим економічним законом суспільно необхідні витрати сфери матеріального та нематеріального виробництва на охорону, використання та відтворення природних ресурсів невпинно зростають у часі та просторі. Цей закон відображає об'єктивні причинно-наслідкові взаємозв'язки між рівнем інтенсивності використання природних ресурсів на певній території (акваторії), рівнем забруднення довкілля (повітря, води, земель тощо) або інших форм його деградації, з одного боку, та необхідністю відповідних компенсаційних витрат на відтворення чи пошук замінників використаних природних ресурсів і відтворення належних умов довкілля — з другого [6]. Суперечливість ситуації постійно посилюється тим, що відшукати ці кошти суспільству стає дедалі важче. При цьому очевидно, що глобалізація як об'єктивний процес сучасності не може успішно продовжуватися без ризиків завдати непоправної шкоди довкіллю, якщо не будуть здійснені адекватні загальноприйнятій концепції сталого розвитку («Ріо-92») радикальні зміни в економічній політиці природокористування на рівні світового господарства та національних економік. В умовах глобалізації суспільно-економічний процес природокористування повинен стати предметом глибоких і масштабних наукових досліджень і водночас — метою практичного досягнення цілей ста-

лого розвитку вітчизняної економіки та її інтеграції в європейський і світовий економічний простір.

Низку суперечностей глобалізації можна побачити і в духовній сфері розвитку людства. Основна з них полягає в тому, що прогрес світової культури тісно пов'язаний із поглибленням національної самосвідомості народів, а отже, з продовженням етнонаціональної, мовно-культурної та світоглядно-релігійної, духовної диференціації світової спільноти, тоді як глобалізація неминує означає посилення ролі соціокультурних стереотипів планетарного масштабу, і це стосується не лише сфери культури (насамперед уніфікації різноманіття мов), але й усього способу життя, включаючи його духовні засади. Іншими словами, йдеться про діалектичну суперечність тенденцій диференціації та інтеграції в духовному житті людей, що виявляється в найважливіших соціокультурних процесах доби.

Цю площину розвитку людства нерідко пов'язують із проблемою відносин між різними цивілізаціями планети. На думку відомого американського політолога С. Гантінгтона, саме протистояння цивілізацій становить основну суперечність нашого часу і лежить в основі зміни світового порядку. Цивілізацію він розуміє як синкретичний сплав етнокультурних та релігійно-психологічних коренів різних народів із соціально-економічними, ідеологічними та політичними векторами й домінантами їхнього розвитку в новітню епоху. Особливого значення в цьому контексті набуло розуміння витоків і факторів культурної ідентичності найширших верств людей не лише в різних країнах, але й навіть на різних континентах, іноді досить віддалених один від одного. Саме цей синтез у змісті базисного поняття й характеризує насамперед цивілізаційний аспект сучасних досліджень у світовій науці.

У концепції С. Гантінгтона світ із початку 90-х років ХХ ст. (тобто з часу закінчення «холодної війни») є багатополосним, мультицивілізаційним, і це принципове положення. Як основні компоненти цієї надскладної системи, дослідник аналізує західну, латиноамериканську, африканську, ісламську, китайську, індуську, православну, буддистську та японську цивілізації. «Для народів, котрі шукають власну ідентичність і наново відкривають етнічні корені, наявність ворогів є визначальною, а потенційно найнебезпечніша ворожнеча відбувається вздовж «лінії розлому» між основними світовими цивілізаціями» [7].

Серед згаданих «ліній розлому» (дуже яскравий, емоційно насичений образ!) найбільшим напруженням у наш час відзначається, безперечно, межа між західною та ісламською цивілізаціями. Першу ще називають християнською (або іудейсько-християнською, як нерідко уточнюють західні автори), другу — мусульманською, іноді східною (як протиставлення світовому Заходу). Як бачимо, згадка про релігійні корені (як фундамент духовності та менталітету різних народів) є дуже суттєвою для демаркації регіональних кордонів між цими визначальними світовими цивілізаціями. Водночас у наші дні це протистояння, певна річ, не меншою мірою визначає й інша суперечність — та, що прихована в назві «суспільство 20:80». І це дуже небезпечна «лінія розлому» світової спільноти. С. Гантінгтон цілком слушно вважає, що віра Заходу в універсальність його культури небезпечна для людства, тому що може призвести до великої міжцивілізаційної війни. Глибокою тривогою сповнені слова вченого про те, що «глобальна війна за участю стрижневих держав найбільших цивілізацій світу значною мірою немислима, але й така, що не є неможливою» [8]. Якби така війна колись спалахнула, вона, очевидно, стала б сумним фіналом усієї історії людства.

На думку академіка НАН України Ю.М. Пахомова, майбутнє світових цивілізацій полягає не стільки в протистоянні, скільки у взаємному збагаченні та міжцивілізаційному синтезі, і це може сприяти, крім іншого, також розв'язанню екологічних проблем. Однак така тенденція зможе чітко проявитися лише за умов успішного подолання катастрофічного розриву в рівнях розвитку слабо- і високорозвинених країн, а також за їхніх узгоджених спільних дій щодо раціонального використання, охорони й відтворення природного життєвого середовища та його ресурсів як спільної спадщини всього людства. За нинішньої глобальної невизначеності й ризиків подолання протистояння та міжцивілізаційному синтезу може сприяти (серед інших процесів і заходів) прискорена екологізація світової економіки і міжнародних економічних відносин [9].

Розглядаючи основні суперечності нашої епохи, не можна, нарешті, оминути й масштабну суперечність між споживацькою психологією найширших верств у різних країнах і стратегією оптимального, тобто збалансованого за еколого-економічним критерієм, природокористування, яке є об'єктивною потребою всього людства. Екологічний імператив сучасності владно вимагає від соціуму докорінної перебудови більшості механізмів господарювання з метою збереження довкілля та відновлення зруйнованих екосистем. А це, природно, прокладає шлях до якісно нової економічної парадигми. Вона вже давно отримала назву екологічної економіки. Екологічна економіка стає важливим складником економічної теорії та необхідним інструментом сучасної господарської практики, теоретико-методологічною базою для імплементації стратегії сталого розвитку в Україні.

2. СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Осмилення масштабів екологічної кризи й неминучих перспектив її подальшого поглиблення ще в другій половині ХХ ст. зумовило помітну екологізацію суспільної свідомості. Цей процес мав (і досі має) різні грані, серед них такі, що безпосередньо стосуються економічного життя, адже виробнича діяльність людей, певна річ, завжди відбувається в природному середовищі, на його тлі, з неодмінним залученням різноманітних ресурсів природи, і це неминуче означає постійний взаємозв'язок цих двох площин життя суспільства — економічної та екологічної. Так народилася ідея про необхідність визначати еколого-економічну ефективність природокористування замість традиційної економічної ефективності [10].

Домінантною ознакою категорії «еколого-економічна ефективність» стає те, що виробництво матеріальних цінностей з метою задоволення індивідуальних і суспільних потреб, з одного боку, та прагнення до задоволення специфічних потреб у належних, нормальних для життя екологічних умовах, з другого, повинні відобразитися в інтегральному еколого-економічному ефекті природокористування чи будь-якої іншої господарської діяльності. Еколого-економічний ефект є алгебраїчною сумою (зі знаками «плюс» і «мінус») двох різних, за формами прояву, ефектів, які досягаються здебільшого з різним лагом і лише в окремих випадках одночасно, — традиційного економічного (зазвичай позитивного) та екологічного (позитивного або негативного). Власне екологічний ефект — це зміни в просторі і часі умов довкілля та його ресурсів під впливом різних чинників. Ці зміни можуть мати як позитивний, так і негативний характер.

Критерієм ефективності функціонування будь-якої економічної системи, орієнтованої на забезпечення вимог сталого розвитку, повинна стати максимізація стійкого в часі інтегрального еколого-економічного ефекту.

Звичайно, думка про вдосконалення економічних взаємин людини і природи аж ніяк не є новою, вона, по суті, супроводжувала всю історію цивілізації. Природа, безперечно, завжди була і є коліскою людства в найширшому розумінні цього слова, вона давала і нині дає людині майже все. Усвідомлення цієї вічної, простої, але водночас великої істини об'єктивно породжувало в суспільстві соціально-екологічні мотиви й раніше, задовго до нашого часу. Як писав колись І. Франко, «земля, на якій живе якийсь народ, являється підставою його життя, джерелом його добробуту, отже природна річ, що кожний народ, дбалий про свою будучину, повинен поперед усього дбати про свою землю, про розумне та економічне визискання, але не винищення її природних багатств, і про такий устрій суспільного загосподарювання, який давав би досить широку раму для поміщення всіх членів народу, без спихання більшої або хоч меншої часті в безодню пролетаріату...» [11]. Отже, об'єктивна необхідність берегти природні багатства в процесі розвитку будь-якого виробництва не є особливістю саме нашого часу.

Проте новітня доба має в цьому аспекті свою специфіку: вона, як відомо, стала часом поглиблення науково-технічної революції, що дуже відчутно вплинуло (і продовжує впливати) на масштаби й темпи зростання природоперетворювальних можливостей людства. Якщо колись раніше виробничий потенціал суспільства був обмеженим, навіть досить скромним, порівняно зі стихійними силами, то НТР дала могутній поштовх розвитку і продуктивних сил, і водночас руйнівній спро-

можності людства в природному середовищі. Ось у чому основна причина такого значного інтересу громадськості до соціо-екологічної проблематики, який не міг оминати й галузь економічної діяльності. Цей імпульс, зрозуміло, аж ніяк не став меншим на початку ХХІ ст. Навпаки, можна з певністю передбачати його посилення з плином часу.

Зазначимо, що людська цивілізація пережила три довготривалі етапи свого розвитку у взаєминах суспільства і природи.

Перший етап характеризувався повною залежністю людини від природи. Первісна людина на цьому етапі цивілізації боялася природи й обожнювала її. Вона ставилася до неї з відповідною повагою і свідомо чи несвідомо використовувала природні ресурси відносно раціонально, не завдаючи відчутної шкоди довкіллю. На цьому етапі розвитку людської цивілізації людина брала з природи лише те, що було життєво необхідно для її існування. Незважаючи на окремі факти знищення тих чи інших видів природних ресурсів, ці дії все-таки мали локальний характер. Загалом масштаби експлуатації природної системи не були настільки значущими, щоб негативно вплинути на глобальну екосистему в цілому. Людство жило у відносній гармонії з природою.

Цей етап тривав приблизно до початку так званої промислової революції. З дедалі більшим технічним розвитком, зокрема створенням потужних машин і механізмів для добування природних ресурсів (вилову риби, вирубування лісів, добування мінеральної сировини тощо), наступив другий етап в історії людської цивілізації, який можна охарактеризувати як етап позбавлення залежності людини від природи. У результаті розвитку індустрії і створення комфортних умов життя людина створила ілюзію повної незалежності від природи. І треба сказати, що це була фатальна

ілюзія. Саме вона і призвела до нинішньої критичної еколого-економічної ситуації як на планеті в цілому, так і в окремих її регіонах.

Можна стверджувати, що сьогодні настав третій етап в історії розвитку людської цивілізації, пов'язаний з ознаками індустріального та постіндустріального (інформаційного) суспільства, який характеризується новим усвідомленням залежності людини від природи на нинішньому щаблі цивілізаційного розвитку. Така залежність є об'єктивною, оскільки людина ніколи, за жодних обставин не може позбутися залежності від природи з тієї простої причини, що, по-перше, сама людина є органічним складником природи і, по-друге, природа є єдиним джерелом матеріального багатства народів. За допомогою праці й капіталу людина лише використовує природу, забираючи з її скарбниці трансформовану і накопичену на земній кулі сонячну енергію у вигляді біологічно відновних ресурсів (які утворюються в процесі фотосинтезу) та невідновних ресурсів (які утворилися в процесі довготривалої геологічної еволюції).

Можна висловити гіпотезу про те, що третій етап в історії розвитку людської цивілізації, тобто глибокого усвідомлення нової залежності людини від природи, має тривати якомога довше. Принаймні стільки, скільки тривав її перший етап (сотні тисяч років). Людство повинно рішуче позбавитися ілюзії своєї незалежності від природи. Це допоможе подолати наявні діалектичні суперечності в розв'язанні надзвичайно актуальної проблеми виживання і довготривалого сталого розвитку сучасного суспільства [12].

Значною мірою саме характер розвитку суспільства в добу НТР сприяв тому, що руйнівні наслідки господарювання людини на нашій планеті набули глобального масштабу (у минулому кризові явища

здебільшого були локальними). Тепер уже немає сумніву в тому, що соціоекологічні негаразди та проблеми людства за своїм рівнем глобальні, що є сенс саме глобальну еколого-економічну систему розглядати як специфічний об'єкт вивчення та оптимізації [13]. У цьому, безперечно, полягає один із важливих аспектів феномену глобалізації. З іншого боку, і сам цей процес причетний до невпинного поглиблення гостроти екологічної кризи. Як бачимо, тут спрацьовують своєрідні зв'язки взаємної детермінації, що стає однією з причин ускладнення внутрішніх механізмів глобалізації.

Уже давно в процесі соціокультурного поступу світової спільноти постійно взаємодіють один з одним такі основні фактори реальності, як природа, людина й технології суспільного виробництва, і зв'язки між ними неминуче утворюють замкнене коло цивілізаційного розвитку людства в природному середовищі [14]. Справа лише в тому, який рівень напруження характеризує ланки відповідних зв'язків на тому чи іншому історичному етапі. Неперервна дія законів діалектики через єдність і боротьбу протилежностей знов і знов підводить світовий соціум до переходу кількісних змін у якісні та, навпаки, до чергового заперечення заперечення, у результаті чого постійно виникають нові реалії та ситуації. Особливість нашої доби саме в тому, що на неї припала (внаслідок поглиблення НТР, глобалізації та інших масштабних процесів) гегелівська «вузлова лінія мір», і тому напруження подекуди сягає апогею.

Загроза деградації, а потім і загибелі природи планети, яка покликана служити не лише сьогоденню, але й майбутнім поколінням, стала в наш час настільки серйозною, що екологізація суспільної свідомості та практики ввійшла до числа найважливіших завдань людства. Разом з іншими

складниками цього процесу сформувалося усвідомлення об'єктивної необхідності визнати і практично врахувати екологічний імператив у сфері економіки виробництва.

Рефлексія еколого-економічного вектора діяльності суспільства породила екологічну економіку як особливу галузь економічного знання, специфічну наукову дисципліну. Її предметом є вибір раціональних способів виробництва матеріальних цінностей в умовах обмежених природних ресурсів, необмежених потреб та нестабільних (динамічних) умов довкілля [15]. Як міждисциплінарна галузь знань, екологічна економіка ґрунтується на принципах і методах економічної теорії, прикладної економіки, екології (особливо соціальної) та інших наукових дисциплін. Формування та швидкий прогрес екологічної економіки цілком відповідають інтегративній природі наукового знання доби НТР. У соціальному ж аспекті ця молода дисципліна покликана сприяти подоланню суперечностей між вимогами ринкової економіки та збереженням природного середовища як стратегічним завданням суспільства.

Формування екологічної економіки як нової, специфічної галузі економічного знання ставить певні питання перед філософією та методологією науки, перед загальним наукознавством (як сучасною інтегральною теорією науки) і водночас допомагає краще побачити та усвідомити певні характерні закономірності науки доби НТР (і разом з тим — доби глобалізації). Однією з таких закономірностей, як відомо, є поступова зміна в характері (а також глибині) синтезу наукового знання. Разом із найпростішим, *внутрішньодисциплінарним* варіантом синтезу, притаманним науці вже досить давно, тобто синтезом усередині однієї наукової дисципліни, кожної галузі науки зокрема, швидко зростають питома вага та роль *міждисциплі-*

нарного й, особливо, *міжгалузевого* синтезу (ці визначення належать академікові Б.М. Кедрову [16]).

Міждисциплінарний синтез відбувається в межах кількох дисциплін або низки їх, але таких, що входять до складу одного й того ж великого комплексу наук, однієї широкої галузі — природознавства, суспільствознавства, технічних наук тощо. Міжгалузевий же синтез виходить за межі будь-якого з таких комплексів, об'єднує знання кількох (іноді навіть багатьох) таких галузей, які істотно відрізняються за своєю предметною специфікою. Отже, протягом останніх десятиліть науково-інтегративні процеси дедалі частіше з'єднують зовсім різні галузі знань, великі комплекси наук, і саме в цьому полягає одна з істотних особливостей сучасного етапу в якісному розвитку синтезу наукового знання [17]. Екологічна економіка якраз і є наочним проявом міжгалузевого синтезу: адже традиційна екологія — дисципліна природничого комплексу, економіка ж належить до суспільних наук. Саме тому, очевидно, вузьким фахівцям важко зрозуміти, до якого ж із цих двох комплексів слід віднести екологічну економіку. Відповідь на це питання цілком нетрадиційна: це наука міжгалузевого характеру, і обмежувати її суть належністю до будь-якого з цих комплексів (тобто до однієї галузі) помилково.

Поступова екологізація економіки має особливе значення для світової спільноти в контексті реалізації концепції сталого розвитку: адже відомо, що у фундаменті цієї концепції лежать принципи збереження природи й економії природних ресурсів. Відрадно, що цю концепцію останнім часом поділяє багато світових політиків.

Так, Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун, спираючись на висновки вчених, нагадав у грудні 2007 р. про те, що нинішній цивілізації потрібен якісний прорив,

зокрема, перетворення глобальної економіки в екологічно безпечну. При цьому така трансформація, на його думку, буде сприяти, а не перешкоджати (як цього побоюється багато державних діячів) соціально-економічному розвитку. Генсек звернув увагу на те, що за останні 100 років людство було свідком трьох економічних трансформацій. Спочатку відбулася промислова революція, потім — технологічна революція, за якою наступила ера глобалізації. Пан Гі Мун висловив сподівання, що людство стоїть на порозі нових великих перемін, які називатимуться епохою екологічної економіки («green economics») [18].

Сумні реалії сьогодення переконливо доводять, що людство має дуже серйозно подбати про завтрашній день. Лише ощадливе використання природних ресурсів сьогодні — запорука нормальної якості життя наступних поколінь. Отже, еколого-економічна модель господарювання людини на планеті не має розумних альтернатив — по інший бік може бути лише знищення природи та неминуча загибель людства. Утвердження цієї моделі в суспільстві є історичною місією економічної теорії зокрема і наукової діяльності як такої загалом, а також обов'язком державних і політичних діячів кожної країни та чільників міжнародних організацій.

3. ЕКОЛОГІЧНА КОНСТИТУЦІЯ ЗЕМЛІ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глибинні соціальні процеси найчастіше супроводжуються певними інституціональними змінами в суспільстві. Екологізація суспільної свідомості і практики (як дуже важливий процес світового масштабу) вже викликала появу в багатьох країнах спеціального екологічного законодавства та відповідних організаційних структур. Насамперед це стосується високорозвинених країн, але не тільки їх. У законах

цієї категорії кодифіковано загальні принципи, засади природокористування, а також, наскільки це можливо, конкретні соціоекологічні вимоги до різних видів діяльності в суспільстві, відповідні критерії, характеристики, обмеження тощо. Таке законодавство має переважно національний характер (можливі й винятки, прикладом чого є екологічне законодавство Європейського Союзу).

Звичайно, сутність справи становлять не закони як такі, самі по собі, а їх реальне застосування в суспільній практиці. Проте вже і сам їхній зміст, і наявність у суспільстві є важливими, оскільки свідчать про увагу громадськості до відповідної сторони життя соціуму.

Час показав, що екологічного законодавства на національному рівні для ефективної природоохоронної політики на планеті вже недостатньо. З періоду осмислення гостроти глобальних проблем та зародження ідеї сталого розвитку сплило чимало років, протягом яких екологічна ситуація у світі не лише не поліпшилася, а й, навпаки, погіршилася. Погіршення екологічної ситуації у світі має низку причин. Однією з них було (та й досі залишається) те, що виконання вимог документів Ріо-де-Жанейро ні для кого не є обов'язком, оскільки навіть ухвали Генеральної Асамблеї ООН мають лише рекомендаційний, а не обов'язковий характер. Це змусило як політиків, так і вчених думати про нові форми організації роботи в цьому напрямі, і саме в такому семантичному контексті розвивається ідея про підготовку та схвалення загальнообов'язкового документа найвищого, всесвітнього, рівня — Екологічної Конституції Землі (ЕКЗ), як унікального документа, якого ще не було за всю історію правотворення і положення якого повинні б якнайшвидше впроваджуватися в суспільну практику.

Саме зародження цієї ідеї стало можливим завдяки інтелектуальному клімату, підготовленому добою поступової глобалізації суспільної свідомості. З одного боку, глобальне екологічне мислення формувалося під впливом могутнього процесу екологізації життя людей наприкінці ХХ ст. З другого — потужним важелем інтеграції світової спільноти в цьому аспекті стало невпинне зближення культур, ідеологій, стратегічних цілей різних народів, що отримало назву конвергенції, (про яку ми вже згадували вище). Значною мірою обидва ці фактори були детерміновані розгортанням та поглибленням науково-технічної революції. Завдяки відчутним успіхам науки і техніки якісно змінилося обличчя виробництва, з'явилася низка новітніх високих технологій. Під впливом інтернаціоналізованих засобів масової інформації, зв'язку та транспорту постійно зростала різноманітність каналів взаємних контактів між народами. У результаті системного зв'язку всіх процесів такого роду людство крок за кроком піднімалося до усвідомлення своєї внутрішньої єдності як цілісного суб'єкта історії на планеті й водночас — своєї органічної єдності з природою. Логічним продовженням цієї тенденції на рубежі ХХ—ХХІ ст. став сплеск економічної глобалізації, а вона відкриває нові перспективи поглиблення інтеграції світової спільноти в різних аспектах, серед яких аж ніяк не останнє місце посідає соціально-екологічний. Подальше заострення ознак глобальної екологічної кризи детермінує особливу його актуальність у сучасному розвитку людства.

Опрацювання ідеї Екологічної Конституції Землі розпочалося ще у квітні 1992 р. (напередодні проведення відомої Конференції ООН з довкілля і розвитку «Ріо-92»). Тоді на Міжнародній науковій конференції з проблем федералізму в нью-йоркському університеті Гофстра один із авто-

рів цієї статті виголосив доповідь «Екологічний федералізм у контексті регіонального і світового розвитку», у якій вперше було висловлено ідею доцільності підготовки і прийняття Світової Екологічної Конституції та створення органів контролю за дотриманням її норм. Конференція в університеті Гофстра прийняла відповідну резолюцію про підтримку цієї ідеї, про що свого часу повідомляли українськомовні газети США — «Національна трибуна» [19] і «Свобода» [20] та київська газета «Урядовий кур'єр» [21]. Дещо згодом виголошену в університеті Гофстра доповідь з обґрунтуванням ідеї ЕКЗ опублікувало видавництво «Greenwood Press» у Лондоні [22]. Через те академік НАН України Ю. Шемшученко справедливо наголошує [23], що «пріоритет в ініціюванні розроблення і прийняття Екологічної Конституції Землі належить українським ученим» (с. 4), і застерігає, що «Україна не повинна втратити ініціативу в цьому питанні» (с. 7). На доповнення до цього слушного застереження наукова етика зобов'язує додати, що вищезгадану доповідь проф. Ю.Ю. Туниці, на прохання її автора, попередньо проаналізував і фахово скоригував один із членів української делегації на Міжнародній науковій конференції з проблем федералізму в Гофстра-університеті доктор юридичних наук, професор М. Костицький.

Відрядно, що, крім організаційно-наукової роботи автора ідеї та окремих її ентузіастів (з числа вітчизняних та зарубіжних науковців), у 2004 році теоретичні дослідження концептуальних засад Екологічної Конституції Землі розпочав також очолюваний академіком НАН України Ю.С. Шемшученком Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Одержані на фаховому юридичному рівні перші результати цих досліджень уже опубліковано [24], що вселяє надію на за-

кріплення пріоритету ідеї ЕКЗ за українською наукою.

Шкода лише, що у високопрофесійній статті Ю. Шемшученка (коректність наукових поглядів якого на концепцію ЕКЗ не підлягає жодному сумніву) вкралася прикра неточність. Автор повідомляє (с. 5), що міністр закордонних справ України А.Яценюк підтримав ідею ЕКЗ, «виступаючи на сесії *Генеральної асамблеї ООН*» (курсив наш. — Ю.Т., Е.С., Т.Т.). Така неточність може стати перешкодою на шляху офіційного проголошення Україною ідеї ЕКЗ на черговій (2008 р.) сесії Генеральної Асамблеї ООН, де вкрай важливо проголосити цю ідею. Адже глава МЗС України 24 вересня 2007 року проголосив ідею ЕКЗ не на сесії Генеральної Асамблеї ООН, а на *неофіційній* (наголошуємо) Зустрічі високого рівня з проблем зміни клімату Землі.

На жаль, ця ініціатива не знайшла свого продовження на наступній Конференції ООН з проблем зміни клімату Землі, яка відбулася в грудні 2007 року на острові Балі (Індонезія). Причиною цього могло стати, крім іншого, й те, що в англomовному виступі глави МЗС України на зазначеній Зустрічі високого рівня в ООН прозвучав неточний переклад (калька) з української, а саме: «Ecological Constitution of the planet Earth». В англomовних публікаціях цей документ називається «World Environmental Constitution», тобто позначається прийнятим в англomовній науковій літературі терміном «environment», а не вживаним в українській — «екологія». Цей суто мовний огріх може також гальмувати визнання української ідеї ЕКЗ. Неточність термінології не сприятиме їй (ідеї) успішному просуванню на міжнародній арені. Адже в ООН закономірно може виникнути питання: що ж пропонує Україна?

Про цю, на перший погляд, дріб'язкову колізію (непорівнянну з розглянутими

вище основними суперечностями глобалізаційної доби) можна було б і не згадувати, якби Україна вже справді отримала офіційну підтримку ідеї ЕКЗ в ООН. Але, незважаючи на те що минуло вже 16 років від дня першого оприлюднення ідеї ЕКЗ, вона й до сьогодні ще не знайшла офіційного визнання. Тому вченим і всім прихильникам цієї ідеї треба бути дуже коректними в публічних висловлюваннях, щоб не вихлюпнути з водою по суті ще не «охрещене» дитя — «ЕКЗ».

З метою довести до українського читача погляд на ідею ЕКЗ популярного індійського журналу «*SociaLook International*», який опублікував редакційну статтю щодо створення ЕКЗ під цікавою назвою «Україна врятує світ?», дозволимо собі навести розлогу цитату з цієї статті в перекладі з англійської мови [25].

У редакційній статті зазначено, що «сумний досвід Чорнобильської катастрофи наштовхнув українського науковця на створення концепції запобігання глобальній екологічній катастрофі» (с. 4). І далі читаємо: «Унаслідок процесів глобалізації Земля стала не лише унікальною екосистемою, але й взаємопов'язаною та взаємозалежною економічною системою. Глобальна економічна система домінує над екологічною. Де-факто, принципи екологічної економіки ігнорують. Наслідком цього є чимраз більша деградація біосфери, яка відповідно створює загрозу для життя на планеті.

За таких умов стає практично неможливим запровадження принципів екологічної економіки для досягнення екологічної сталості та людського добробуту. Навіть якщо суспільство вже й усвідомило масштаб небезпеки, воно ніяк не може подолати анемічного безсилля перед цими викликами та все ще не здатне на ефективні дії для досягнення суттєвих змін. З огляду на це необхідний додатковий потужний імпульс.

Що робити? Український науковець, професор, доктор наук Юрій Туниця, ректор Національного лісотехнічного університету України, має відповідь на це питання. 15-18 грудня 2006 року в Делі на дев'ятій щодворічній конференції Міжнародного товариства екологічної економіки «Екологічна сталість і людський добробут» він виклав свою ідею створення законодавчої бази прав і обов'язків, тобто Екологічної Конституції Землі (ЕКЗ), для того, щоб забезпечити основу збереження спільної природної спадщини людства (с. 4).

...Доктор Туниця вважає, що ЕКЗ повинна мати статус Основного закону виживання людства і його сталого розвитку, не створюючи загрози суверенітету жодної країни, її політичним інституціям, а також сфері інтересів громадян чи національних інтересів. Водночас він зазначає, що Конституція повинна забезпечити екологічні та економічні гарантії кожній країні світу й світовій громадськості в цілому, таким чином створивши нормальні природні умови для нинішнього і майбутніх поколінь. Цей конституційний документ надзвичайно важливий для реалізації принципів екологічної економіки, екологічної сталості та досягнення людського добробуту.

Український учений наголошує, що зміст і структура ЕКЗ повинні бути укладені таким чином, щоб новий безпрецедентний міжнародний правовий акт не загрожував суверенітетові жодної країни, але зобов'язував кожну з них діяти в національних інтересах та інтересах усіх націй і народностей, які населяють планету, використовувати свої природні ресурси й довкілля, виходячи з принципів екологічної економіки, а також із моральних і етичних принципів Хартії Землі та Хартії океанів. ЕКЗ гарантуватиме право кожної людини жити в безпечному для її здоров'я середовищі, право розумно користуватися всіма природними багатствами.

За словами доктора Туниці, ЕКЗ суттєво відрізнятиметься від традиційних конституцій держав, бо перед нею стоїть зовсім інше завдання. Принципово новим є те, що в цьому документі потрібно визначити правовий статус людини не лише як громадянина своєї держави, але і як громадянина планети з основними екологічними правами та обов'язками (с. 5).

...Ідея доктора Туниці щодо створення ЕКЗ ґрунтується на науковому аналізі глобальної екологічної ситуації та сучасних економічних проблем, які стосуються всіх країн світу. Впровадження цієї конституційної угоди повинно стати засобом, який дасть відповідь на виклики, пов'язані зі згаданими проблемами.

Наукова спільнота повинна докласти максимум зусиль для того, щоб переконати національні уряди та транснаціональні корпорації якнайшвидше змінити їхнє ставлення до довкілля та сприяти раціональній експлуатації й охороні природних ресурсів.

Український учений також запропонував створити органи контролю за дотриманням екологічних норм економічної діяльності національних і міжнародних виробничих структур. Такими органами могли б стати: Рада екологічної безпеки; Світова екологічна організація; Міжнародна рада з екологічного моніторингу та примусового впровадження; Міжнародний екологічний суд; Міжнародний екологічний банк або Глобальний екологічний фонд, а також інші взаємопов'язані в єдину систему та підпорядковані єдиній меті інституції. Доктор Туниця вважає, що запропоновані органи можуть базуватися на чинних органах ООН. До них належать: Рада Безпеки ООН, Програма ООН з охорони довкілля (UNEP), Міжнародний суд і Світовий Банк, Глобальний екологічний фонд та Інститут всесвітніх спостережень, який не входить у структуру ООН, але, крім своїх

традиційних функцій, може взяти на себе ще й функції моніторингу і виявлення найбільш загрозливих для світової спільноти екологічних небезпек» (с. 6).

Редакційна стаття журналу «SocialLook International» завершується словами: «Важливе значення має той факт, що шлях порятунку людства від екологічної катастрофи запропонував учений із постчорнобильської України» (с. 6).

Один з основних контраргументів численних опонентів ідеї ЕКЗ пов'язаний із тим, що конституція традиційно співвідноситься з окремою державою (як її основний закон), а тут ідеться відразу про всю планету. Логіка прихильників юридичного консерватизму не хоче допускати жодних винятків, не беручи до уваги, наприклад, того факту, що на порядок денний доби вже давно поставлено прийняття Конституції Європейського Союзу (який, звичайно, теж не є державою). Очевидно, з плином часу зрозумілою стане необхідність гнучкіших підходів до цього питання. Принаймні не видно принципових причин, які доводили б, чому не може бути конституцій у наддержавних утвореннях аж до найвищого рівня — світової спільноти, планетарного соціуму, адже давно існують Організація Об'єднаних Націй із системою її органів та багато інших організацій, і діяльність усіх таких міжнародних інститутів ґрунтується на досить чітких правових засадах.

Чимало заперечень проти ідеї ЕКЗ ґрунтується на тому, що сучасний світ розшматовують гострі суперечності, а тому, мовляв, нереалістично сподіватися на погодження в таких умовах серйозних вимог Екологічної Конституції, адже вони істотно зачіпатимуть інтереси основних суб'єктів світової політики. Типовим прикладом суперечностей, що безпосередньо стосуються розв'язання масштабних екологічних проблем, може бути відома ситуація навколо впровадження в життя Кіотського протоко-

лу до Рамкової конвенції «Ріо-92» з питань зміни клімату [26]. У період, коли глобальне потепління стало незаперечним фактом і викликає серйозну тривогу народів світу, цілком зрозуміле моральне забарвлення того, що США й досі не ратифікували Кіотський протокол про обмеження промислових викидів у атмосферу газів, які спричиняють парниковий ефект. Адже добре відомо, що саме США — визнаний економічний лідер світу, і саме ця країна здійснює величезні промислові викиди. І те, що ця держава вперто не бажає оптимізувати ситуацію з парниковим ефектом (а вона, безперечно, стосується всього світу, інтересів усього людства), викликає чимале незадоволення, навіть обурення значної частини світової спільноти.

Дуже істотні суперечності в інституційному середовищі. Для виявлення ймовірного впливу інституційного середовища на реалізацію норм ЕКЗ було протестовано, за допомогою економетричних методів, 74 країни світу за 30 років (з 1972 року, тобто з часу проведення Конференції в Стокгольмі, і до 2002 року — дати проведення Конференції «Ріо+10» в Йоганнесбурзі). На підставі цього дослідження зроблено висновок, що нерівність країн у соціально-економічному розвитку та неоднаковий рівень розвитку їхнього інституційного середовища гальмуватимуть прийняття та реалізацію ЕКЗ. Рівноправність норм ЕКЗ для всіх країн світу, як це не парадоксально, може стати реальною перешкодою для схвалення ЕКЗ. Здавалося б, що ідею ЕКЗ повинні краще сприймати високорозвинені країни, у яких інституційне середовище більш досконале. З іншого боку, країни з великим економічним потенціалом через інертність економічного мислення та національний егоїзм можуть, навпаки, стати основними противниками прийняття ЕКЗ. Для інституційного забезпечення норм майбутньої ЕКЗ необхідно передбачити

не лише реформування структур ООН для того, щоб створити органи управління, регулювання та контролю за дотриманням норм цього акта. Не менш важливим буде також формування громадянського суспільства і посилення впливу громадськості та політичних партій на таку економічну політику держав, яка б відповідала нормам ЕКЗ [27].

Подібні колізії, очевидно, виникатимуть і надалі. Так, у сучасному світі багато суперечностей, і якраз для того, щоб з часом їх ставало менше (зокрема, у сфері соціальної екології) або щоб полегшити їх розв'язання, об'єктивно потрібна Екологічна Конституція Землі. На її основі необхідно постійно долати психологічні чи інші бар'єри, що жорстко розмежовують або навіть протиставляють позиції різних націй, держав, союзів, блоків, соціально-політичних чи економічних інституцій, їхні підходи до розв'язання важливих екологічних питань. А такі бар'єри неминуче виникають унаслідок абсолютизації лише власних інтересів, власної вигоди та ігнорування інтересів загальнолюдських. Пріоритетними завжди мають бути життєві потреби всього людства, стратегічні інтереси світової спільноти, а не прагнення будь-яких сил отримати певну економічну або політичну вигоду, що має найчастіше кон'юнктурний характер. Зasadничі принципи, на яких ґрунтуються загальнолюдські підходи до розв'язання екологічних проблем та можливих суперечностей цієї сфери, і має об'єднати ЕКЗ.

До речі, норми ЕКЗ мають сприяти також пом'якшенню суперечностей між традиційними економічними принципами вільної торгівлі та фізіологічними потребами людини в екологічно безпечних для її здоров'я товарах. Саме такі суперечності, як відомо, посідають не останнє місце в діяльності Світової організації торгівлі (СОТ). Сьогодні ми не замислюємося над

тим, що екологічний імператив може стати ахіллесовою п'ятою давноочікуваного членства України в СОТ.

Слід зазначити, що саме по собі існування суперечностей у будь-якому аспекті реальності (природної, соціальної, пізнавально-наукової чи практичної, навіть віртуальної), виникнення чимраз нових і нових суперечностей з плином часу цілком виправдане, навіть неминуче явище: це випливає з об'єктивного характеру діалектичного закону єдності і боротьби протилежностей. Однак важливо інше: яким є зміст цих суперечностей та яким чином їх розв'язують. Навіть коли вони за своєю гостротою сягають рівня конфліктів, це ще не означає виправдання будь-яких (у тому числі насильницьких) засобів їх розв'язання. Досягнення конфліктології як особливої галузі сучасної науки, що спеціально вивчає цей феномен, разом, звичайно, з усіма іншими здобутками людської культури дозволяють у кожному конкретному випадку більш-менш адекватно зрозуміти природу конфлікту та оптимальні шляхи його розв'язання [28, 29]. Це загальне положення повністю поширюється і на сферу суперечностей, пов'язаних із соціоекологічними реаліями.

У процесі обговорення концепції ЕКЗ нерідко звучать і контраргументи суто економічного характеру: сучасна економіка, як відомо, є ринковою, прагнення отримати максимально можливий прибуток є основним рушієм ринку, і цей принцип безпосередньо суперечить природоохоронному пафосу пропонованої Конституції. Так, суперечність тут, безсумнівно, очевидна, і саме її покликана здолати поступова екологізація економіки, яка є нагальною вимогою доби. Прийняття ЕКЗ якраз і має стати одним із дієвих важелів цього складного та нелегкого процесу.

Детермінована інтелектуальним та всім соціокультурним кліматом доби глобаліза-

ції, Екологічна Конституція Землі, за умови її прийняття та практичного втілення в життя, могла б стати ефективним інструментом подальшого поглиблення глобалізації (звичайно, в її скоригованому, гуманізованому вигляді, позбавленому тих вад, які нині нерідко піддаються критиці). Справді, в оптимістичному варіанті розвитку подій не можна не побачити перспективу великої перемоги глобального екологічного мислення в загальному контексті ноосферного майбуття світової спільноти, про яке колись мріяв академік В. Вернадський. Але для того щоб це стало реальністю, вченим різних профілів (а також спеціалістам-практикам) необхідно працювати ще довго і наполегливо. Велика мета варта такої сутужної праці. Історичним завданням сучасної науки слід вважати розбудову науково-методологічного фундаменту світової Екологічної Конституції, її принципів та арсеналу основних засобів: сама по собі суспільно-політична практика планети зробити цього не зможе. Недаремно саме наукову думку, як уособлення інтегрального людського інтелекту, В. Вернадський вважав рушієм ноосфери.

Отже, екологічний імператив сучасності визначає дуже важливе проблемне поле всього комплексу напрямів та завдань глобалізації. Сприяння успішному поступові екологічної економіки та розвиток концепції ЕКЗ аж до її практичного втілення в життя — конкретні напрями екологічної глобалізації, які цілком відповідають стратегічним, життєво важливим інтересам людства.

* * *

Узагальнюючи сказане, можна зробити висновок, що з-поміж очевидних суперечностей глобалізаційної доби найбільш істотними й конфліктними будуть: а) заострення суперечностей між традиційними інтересами ринкової економіки та екологічним імперативом, іншими словами —

бар'єри на шляху формування екологічної економіки, яка найбільше відповідає інтересам соціуму (всього людства), а не окремих кланів чи осіб; б) суб'єктивні перешкоди на шляху створення Екологічної Конституції Землі — глобального правового акта економіко-екологічної безпеки людства, який міг би стати кульмінацією і водночас надійним та ефективним правовим захистом нової екологічної економіки та повсюдного утвердження її принципів на глобальному і національному рівнях.

Дослідження зазначених аспектів проблеми глобалізації переконливо засвідчує необхідність поглиблення й розширення наукового їх опрацювання вітчизняною та зарубіжною наукою.

1. *Арсеєнко А.* Глобалізація чи поляризація: що чекає світ? // Урядовий кур'єр. — 2000. — № 75. — С. 5.
2. *Мунтян М.А., Урсул А.Д.* Глобалізація и устойчивое развитие. — М.: Ступени, 2003. — С. 43.
3. *Мунтян М.А., Урсул А.Д.* Указ. праця. — С. 44.
4. *Туницья Т.Ю.* До питання конвергенції України та ЄС у сфері споживання енергетичних природних ресурсів // Економіка України. — 2006. — № 8. — С. 72–78.
5. *Туницья Т.Ю.* Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. — К.: Знання, 2006. — С. 82.
6. *Гантінгтон С.П.* Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку /Пер. з англ. — Львів: Кальварія, 2006. — С. 11.
7. *Гантінгтон С.П.* Указ. праця. — С. 403.
8. *Туницья Ю.Ю.* Закон зростання екологічних витрат суспільства // Економічна енциклопедія: У 3-х томах. — К.: «Академія», 2000. — Т. 1. — С. 547.
9. *Пахомов Ю.М.* Передмова до книги Туницья Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. — К.: Знання, 2006. — С. 7–10.
10. *Туницья Ю.Ю.* Эколого-экономическая эффективность природопользования. — М.: Наука, 1980. — 168 с.
11. *Франко І.Я.* Земельна власність у Галичині // Твори в 20 томах. — Т.ХІХ. Філософські, економічні та історичні статті. — К.: Держлітвидав, 1956. — С. 299.

12. *Туниця Т.Ю.* Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. — К.: Знання, 2006. — С. 79–80.
13. *Будыко М.И.* Глобальная экология. — М.: Мысль, 1977. — 328 с.
14. *Коммонер Б.* Замыкающийся круг. Природа, человек, технология / Пер. с англ. — Л.: Гидрометеориздат, 1974. — 278 с.
15. *Туниця Ю.Ю.* Екоекономіка і ринок: подолання суперечностей. — К.: Знання, 2006. — С. 83.
16. *Кедров Б.М.* О синтезе наук // Вопросы философии. — 1973. — № 3.
17. *Семенюк Е.П., Мельник В.П.* Філософія сучасної науки і техніки. — Львів: Світ, 2006. — С. 89.
18. <http://www.org.un.>, грудень 2007 р.
19. «Національна трибуна» (США). — 1992, 19 квітня.
20. «Свобода» (США). — 1992, 16 червня.
21. «Урядовий кур'єр». — 1992. — № 23, 15 червня.
22. *Tunytsya Yuriy, Prof. Dr.* Ecological Federalism in the Context of Regional and World Development. Contributions in Political Science. — London: GREENWOOD PRESS Westport, Connecticut, 1995. — Number 357. — P.296–303.
23. *Шемшученко Ю.С.* Екологічна Конституція Землі: від ідеї до практичного втілення // Вісник НАН України. — 2007. — № 9. — С. 3–7.
24. *Шемшученко Ю.С.* Цит. праця. — С. 3–7.
25. Ukraine to save the World? // SociaLook International. — February 2007. — Vol. 33. — № 2. — P. 4–6.
26. *Туниця Ю.Ю., Семенюк Е.П., Туниця Т.Ю.* Фактори глобалізації і стратегія сталого розвитку // Вісник НАН України. — 2004. — № 7. — С. 9.
27. *Туниця Т.Ю.* Вплив інституційного середовища на забезпечення норм Екологічної Конституції Землі // Науковий вісник: проблеми створення Екологічної Конституції Землі / Національний лісотехнічний університет України. — Львів. — 2006. — Вип. 168. — С. 165–172.
28. *Гришина Н.В.* Психология конфликта. — СПб.: Питер, 2000. — 464 с.
29. *Грабовська С.Л., Равчина Т.В.* Конфлікти без насильства. — Львів: Фонд «Україна-Європа», 2001. — 193 с.

Ю. Туниця, Е. Семенюк, Т. Туниця

ДІАЛЕКТИКА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ІМПЕРАТИВУ

Резюме

У статті досліджено діалектичні суперечності між традиційними економічними інтересами й екологічним імперативом, які особливо загострюються в умовах глобалізації. Доведено, що подолання таких суперечностей можливе шляхом формування нової глобальної екологічної економіки. Правовим захистом принципів екологічної економіки має стати Екологічна Конституція Землі — глобальний акт екологічної безпеки планети, процес створення якого містить свої внутрішні суперечності.

Yu. Tunytsya, E. Semenyuk, T. Tunytsya

DIALECTICS OF GLOBALIZATION IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL IMPERATIVE

Summary

The dialectic contradictions between the traditional economic interests and ecological imperative escalated in globalization conditions are investigated in the article. It is proven, that overcoming of these contradictions will be possible by the way of forming fundamentally new global ecological economics. The World Environmental Constitution should become the legal assistance of the principles of ecological economics. It should be the global act of ecological security of the Earth, at the same time its forming process has internal contradictions.